

Ольга Іванівна ГАРАФОНОВА

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту,
ДЗВО «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0002-4740-7057
e-mail: ogarafonova@ukr.net

Юлія Олександрівна ЛАЗАРЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту,
ДЗВО «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
ORCID ID: 0000-0003-0337-8239
e-mail: Yuliia.lazarenko@kneu.ua

Людмила Петрівна ДИХНИЧ

кандидат з історичних наук, доцент, завідувач кафедри фешн-бізнесу,
Київський національний університет культури і мистецтв
ORCID ID: 0000-0003-1778-7551
e-mail: abiturient_knukim@ukr.net

Людмила Олександрівна ПОЛІЩУК

декан факультету, кандидат культурології, доцент кафедри івент-менеджменту та
індустрії дозвілля, Київський національний університет культури і мистецтв
ORCID ID: 0000-0002-4572-7647
e-mail: show-biz@ukr.net

Київський національний університет культури і мистецтв

**АДАПТУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ПРОЦЕСУ НАДАННЯ ОСВІТНІХ
ПОСЛУГ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Гарафонов, О. І. Адаптування закладів вищої освіти до процесу надання освітніх послуг в умовах цифрової трансформації [текст] / Ольга Іванівна Гарафонов, Юлія Олександрівна Лазаренко, Людмила Петрівна Дихнич, Людмила Олександрівна Поліщук // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 397–405. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Поширення та домінування цифрової економіки ставить у пріоритет такі явища, як лібералізація переважної більшості сфер діяльності, індивідуалізація преференцій на противагу стандартизації, розширення меж простору і часу, що зумовлено трансформацією виробництва в діяльність у сфері послуг. Нові вимоги до акредитації науково-освітніх програм змушують ринок освітніх послуг набувати якостей, здатних підвищувати якість надання освітніх послуг. Виявлено проблему формування адекватного попиту на освітні послуги з боку передусім громадян України, забезпечувати який можна лише шляхом доведення до них перспективної, правдивої інформації щодо очікувань працедавців та можливостей надавачів освітніх послуг. Здійснювати адаптацію закладів вищої освіти (ЗВО) до змінних внутрішніх та зовнішніх умов є вкрай необхідним заходом сьогодення. У статті представлено сучасні підходи до процесів адаптації закладів вищої освіти до нових реалій сьогодення. Сформоване інституційне підґрунтя є основою перспективного розвитку галузі освіти в цілому. Особливістю

ефективної діяльності закладів вищої освіти є потреба у дуже високому інтелектуальному й професійному рівні викладацького складу.

Ключові слова: економічна ефективність, заклади вищої освіти, освітні послуги, якість освіти.

Olga GARAFONOVA

Doctor of Economics, Professor, Professor of Management Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Yuliiya LAZARENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Management Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Lydmila DYKHNYCH

PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Fashion Business,
Kyiv National University of Culture and Arts

Lydmila POLISHCHUK

Dean of The Faculty, PhD in Cultural Studies, Associate Professor of The Department of Event
Management and Leisure Industry, Kyiv National University of Culture and Arts

ADAPTATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS TO THE PROCESS OF PROVIDING EDUCATIONAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION

Abstract

Today, the spread and dominance of the digital economy prioritizes such phenomena as the liberalization of the vast majority of activity areas, individualization of preferences as opposed to standardization, expanding the boundaries of space and time due to the transformation of production into service activities. In the field of new requirements for accreditation of scientific and educational programs, the market of educational services is forcing to acquire qualities that can improve the quality of educational services. Universities face new requirements such as compliance with the licensing conditions that universities must comply with in order to pass the accreditation process. That is why there is a problem of forming an adequate demand for educational services from the citizens of Ukraine, which can be provided only by bringing them promising, truthful information about the expectations of employers and opportunities for providers of educational services. Adapting higher education institutions (HEIs) to changing internal and external conditions is a necessary measure today. The purpose of the article is to substantiate the conditions and trends of adapting free economic zones to the new conditions of providing educational services. Due to the new requirements for the accreditation of HEIs and specialties, we are waiting for new licensing conditions for teachers. Because adhering to the new licensing conditions it is possible to develop in the modern conditions of digital transformation of society. When determining the achievements in the professional activity of a scientific-pedagogical (scientific) worker, achievements at previous jobs may be credited, the five-year term may be extended for a break during work for objective reasons (social leave, conscription / mobilization for military service or military contract service, long-term illness, etc.), and that is all. We hope that the new perspectives for free economic development and the development of their teaching staff will be more adaptive and variable.

Key words: economic efficiency, higher education institutions, educational services, quality of education.

JEL classification: I23

Вступ

На сьогоднішній день поширення та домінування цифрової економіки ставить у пріоритет такі явища, як лібералізація переважної більшості сфер діяльності, індивідуалізація преференцій на протигагу стандартизації, розширення меж простору і часу, що зумовлено трансформацією виробництва в діяльність у сфері послуг. Нові вимоги до акредитації науково-освітніх програм змушують ринок освітніх послуг набувати якостей, здатних підвищувати якість надання освітніх послуг. Перед університетами стоять нові вимоги – виконання ліцензійних умов, яких повинні дотримуватись університети для проходження процесу акредитації. Саме тому і виникає проблема формування адекватного попиту на освітні послуги з боку передусім громадян України, забезпечувати який можна лише шляхом доведення до них перспективної, правдивої інформації щодо очікувань працедавців та можливостей надавачів освітніх послуг. Здійснювати адаптацію закладів вищої освіти (ЗВО) до змінних внутрішніх та зовнішніх умов є вкрай необхідним заходом сьогодення.

Дослідженням ринку освітніх послуг продовжує займатися значна кількість закордонних і вітчизняних вчених, зокрема І. Дейнега, О. Карпюк, В. Кожухар, О. Кратт, К. Корсак, В. Лозовий, С. Ковальчук, С. Мамонтов, Г. Міщенко, Т. Оболенська, М. Окландер, Н. Платонова, А. Почтовюк, Н. Тютенко, І. Романова, Б. Саймон, Л. Хижняк тощо. Наукові праці Коваленко Ю.О., Лебедєвої О.А., Румянцева А.П., Сагінова О.В. та інших виокремлюють проблеми розвитку ЗВО. У соціально-філософському, соціологічному аспектах розглядають якість освіти Андрущенко В.П., Згуровський М.З. Значний доробок у вивчення маркетингового та стратегічного управління організаціями внесли Зайцева О.І., Савіна Г.Г., Софієнко А.В.

Мета дослідження

Метою статті є обґрунтування умов та тенденцій адаптування ЗВО до нових умов надання освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження

Структуру вітчизняної вищої освіти визначають Закони України «Про освіту» [1] та «Про вищу освіту» [2]. Вона складається з декількох ступенів та рівнів. Серед останніх, як правило, розрізняють: початковий рівень – короткий цикл; перший – бакалаврський; другий – магістерський; третій – освітньо-науковий та науковий рівень вищої освіти. Усі, хто проявляє відповідну зацікавленість, набуває їх у навчальних закладах, поділених на групи [3]:

- ✓ університети – багатогалузеві або галузеві ЗВО, що займаються інноваційною освітньою діяльністю за різними ступенями вищої освіти, фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями. Вважаються визнаними науково-методичними центрами, якщо створили розвинуту мережу навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів. Поширюють наукові знання та культивують культурно-просвітницьку діяльність;

- ✓ академії та інститути – галузеві вищі навчальні заклади, зайняті інноваційною діяльністю з надання вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань. За певними спеціальностями можуть здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти. Займаються фундаментальними та прикладними дослідженнями, є провідними науково-методичними центрами з розгалуженою структурою навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів. Сприяють поширенню наукових знань та провадять культурно-просвітницьку діяльність;

- ✓ коледжі. Теж відносяться до категорії галузевих ЗВО або є структурними підрозділами університетів, академій чи інститутів. Спеціалізуються на освітній діяльності, пов'язаній із здобуттям замовниками ступенів молодшого бакалавра та (або) бакалавра, виконують прикладні наукові дослідження. Мають право готувати фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст.

За результатами порівняння різноманітних пропозицій запропоновано класифікацію освітніх послуг з вичерпним переліком ознак, яка створює передумови для нормативної систематизації (рис. 1).

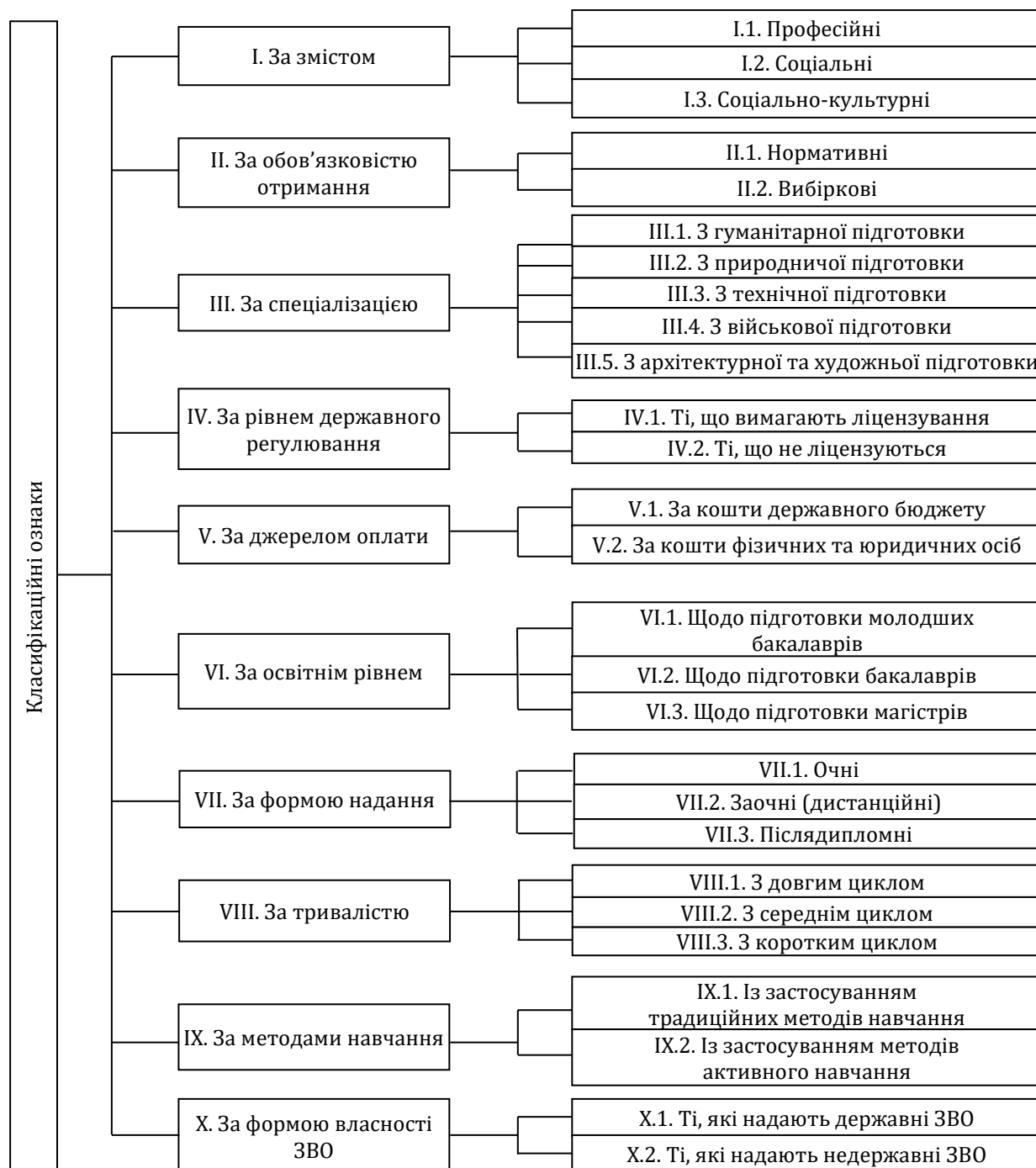

Рис. 1. Удосконалена класифікація надання освітніх послуг ЗВО
(джерело: розроблено автором за [3-8])

Ключові аспекти діяльності ЗВО з цього приводу наведені на рис. 2. Як бачимо, йдеться про:

✓ якість технологій професійного навчання відповідно до фахової спрямованості, визначеної споживачем. Її (з огляду на те, що масовість - очевидна реальність тепер вже й у вищій школі) досягають, по-перше, диверсифікацією освітніх продуктів; по-друге, долаючи дистанцію, яка розмежовує подекуди провайдерів послуг середнього та вищого щаблів освіти;

✓ якість освітніх програм. Ґрунтується, в першу чергу, на їхній відповідності запитам господарської практики та суспільства, відображеним у державних освітніх стандартах, а потім у навчальних планах та робочих програмах;

✓ якість інфраструктури та фізичного навчального середовища вищих навчальних закладів. Її віддзеркалюють умови роботи співробітників та навчання студентів. Серед ключових компонентів формування: комп'ютерно-інформаційні мережі, сучасні (у тому числі, – електронні) бібліотеки, центри харчування та спортивно-рекреаційні зони. Досягнення цієї мети потребує великих інвестицій. У достатніх обсягах більшість ЗВО отримує їх лише з альтернативних по відношенню до бюджету джерел;

✓ якість персоналу. Її гарантує висока академічна кваліфікація викладачів, їхня участь у актуальних наукових розвідках й професіоналізм менеджменту (від ректора до завідувача лабораторією).

Якість надання освітніх послуг зростає з кожним роком все більше і більше. Вимоги, які висуваються до педагогічних працівників стають більш жорсткішими та складнішими, у зв'язку ще й з дистанційною освітою та освітою в умовах Covid-19.

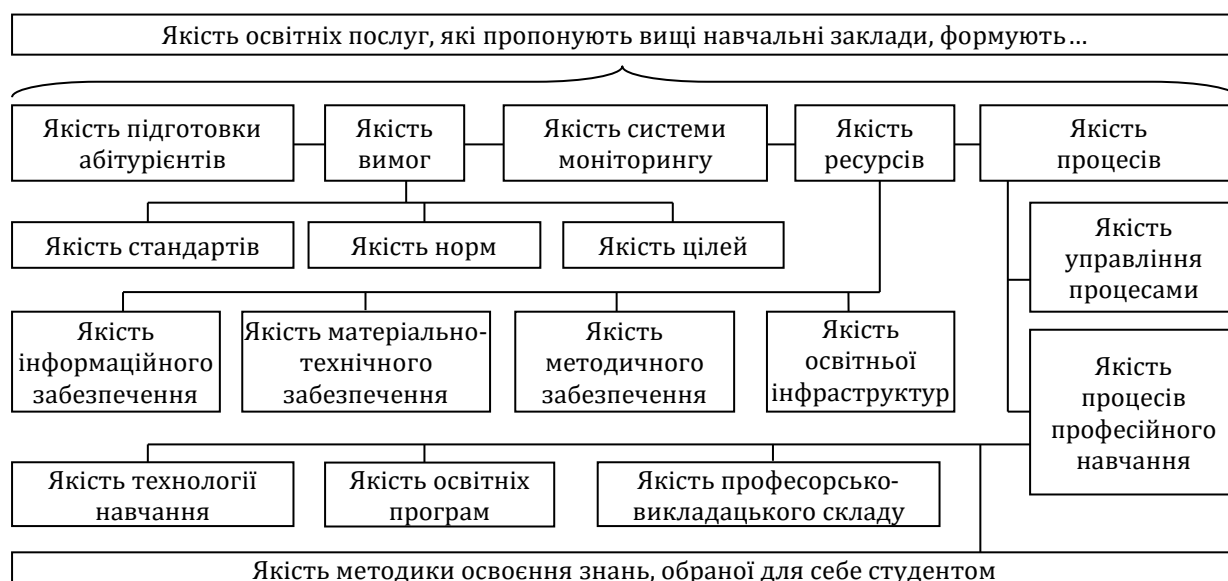

Рис. 2. Чинники, що впливають на якість освітніх послуг ЗВО [3]

Скажемо більше: якість освіти характеризується не лише її результатом – нарощеним інтелектуально-професіональним потенціалом, який утворює особливий «капітал» випускника ЗВО. Не меншого значення набувають чинники впливу на цей результат: зміст, методологія, організація та технологія процесу передачі знань й формування самодостатньої особистості. В умовах дистанційної освіти – можливість швидко та адаптивно підлаштовуватися під нові вимоги сьогодення. Вміння застосовувати ІТ-рішення – це важлива складова навчального процесу ЗВО. Така система не може виконувати покладені на неї функції без комплексної оцінки якості освіти в цілому та її окремих складових.

Так, поширеним у деяких колах є дещо спрощене ставлення до освіти як до процесу трансляції знань, вмінь, навичок. Її вважають задовільною за умов, якщо отримані результати відповідають вимогам практики – абсолютного критерію істини. За цих обставин критерієм якості стає збалансована комбінація економічних і академічних показників роботи ЗВО. Деякі з тих, що були виявлені впродовж проведеного дослідження, представлені у табл. 1 [3].

На сьогодні досягнення у професійній діяльності у ЗВО, які застосовуються для оцінки кадрового забезпечення освітніх компонентів, зараховуються за останні п'ять років за такими складовими:

Таблиця 1. Критерії та показники оцінки якості вищої освіти

Критерії якості освіти	Економічні	Показники
	Академічні	Показники
		а) зростання матеріального статку випускників (заробітної плати, грошових надходжень від започаткованого бізнесу, збільшення його капіталізації); б) кар'єра (професійне зростання) впродовж руху етапами життєвого циклу особи; в) посилення ринкових позицій підприємств, заснованих випускниками ЗВО або на яких вони обіймають посади топ-менеджерів; г) рівень поточного попиту на випускників ЗВО з боку роботодавців на ринку праці
		а) міжнародне та громадське визнання навчальних програм ЗВО, їх факультетів та філій; б) академічна кваліфікація (наукові ступені, вчені звання) та професійна активність викладачів (наукові дослідження, публікації у спеціалізованих фахових виданнях, індекси цитування); в) відображення у навчальних планах і програмах, лекціях та практичних заняттях нагальних суспільних та бізнес-запитів

Джерело: удосконалено за [3, 9-12]

1) наявність не менше п'яти публікацій у періодичних наукових виданнях, включених до переліку фахових видань України;

2) наявність одного патенту на винахід або п'яти деклараційних патентів на винахід чи корисну модель, включаючи секретні, або наявність не менше п'яти свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір;

3) наявність виданого підручника чи навчального посібника (включаючи електронні) або монографії (загальним обсягом не менше 5,0 авторських аркушів), в тому числі видані у співавторстві (обсягом не менше 1,5 авторських аркушів на кожного співавтора);

4) наявність виданих навчально-методичних посібників/посібників для самостійної роботи здобувачів вищої освіти та дистанційного навчання, електронних курсів на освітніх платформах ліцензіатів, конспектів лекцій/практикумів/методичних вказівок/рекомендацій/ робочих програм, інших друкованих навчально-методичних праць загальною кількістю три найменування;

5) захист дисертації на здобуття наукового ступеня;

6) наукове керівництво (консультування) здобувача, який одержав документ про присудження наукового ступеня;

7) участь в атестації наукових кадрів як офіційного опонента або члена постійної спеціалізованої вченої ради або члена не менше трьох разових спеціалізованих вчених рад або наявність не менше п'яти офіційних відгуків на дисертації;

8) виконання функцій наукового керівника або відповідального виконавця наукової теми (проекту), або головного редактора/члена редакційної колегії/експерта (рецензента) наукового видання, включеного до переліку фахових видань України, або іноземного наукового видання, що індексується в бібліографічних базах;

9) робота у складі експертних рад з питань проведення експертизи дисертацій МОН або галузевих експертних рад у якості експерта Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, або у складі Акредитаційної комісії, або міжгалузевої експертної ради з вищої освіти Акредитаційної комісії, або трьох експертних комісій МОН/зазначеного Агентства, або Науково-методичної ради/науково-методичних комісій (підкомісій) з вищої або фахової передвищої освіти МОН, наукових/науково-методичних/експертних рад органів державної влади та місцевого самоврядування;

10) участь у міжнародних наукових та/або освітніх проєктах, залучення до міжнародної експертизи, наявність звання «суддя міжнародної категорії»;

11) наукове консультування підприємств, установ, організацій не менше трьох років;

12) наявність науково-популярних та/або консультаційних (дорадчих) та/або публікацій з наукової або професійної тематики загальною кількістю не менше п'яти публікацій;

13) проведення навчальних занять із спеціальних дисциплін іноземною мовою (крім дисциплін мовної підготовки) в обсязі не менше 50 аудиторних годин на навчальний рік;

14) організаційна робота у закладах освіти (наукових установах) на посадах керівника (заступника керівника) закладу освіти/інституту/факультету/відділення / філії/кафедри, гаранта освітньої програми або іншого відповідального за підготовку здобувачів вищої освіти, наукову або творчу діяльність підрозділу/гаранта освітньої програми/відділу/навчально-методичного управління (відділу)/лабораторії/іншого навчально-наукового (інноваційного) структурного підрозділу/вченого секретаря закладу освіти (факультету, інституту)/відповідального секретаря приймальної комісії та його заступника (тривалістю не менше трьох років);

15) керівництво студентом, який зайняв призове місце на I або II етапі Всеукраїнської студентської олімпіади (Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт), або робота у складі організаційного комітету / журі Всеукраїнської студентської олімпіади (Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт), або керівництво постійно діючим студентським науковим гуртком / проблемною групою; керівництво студентом, який став призером або лауреатом Міжнародних, Всеукраїнських мистецьких конкурсів, фестивалів та проєктів, робота у складі організаційного комітету або у складі журі міжнародних, всеукраїнських мистецьких конкурсів, інших культурно-мистецьких проєктів (для забезпечення провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-творчому рівні): керівництво здобувачем, який став призером або лауреатом міжнародних мистецьких конкурсів, фестивалів, віднесених до Європейської або Всесвітньої (Світової) асоціації мистецьких конкурсів, фестивалів, робота у складі організаційного комітету або у складі журі зазначених мистецьких конкурсів, фестивалів); керівництво студентом, який брав участь в Олімпійських, Паралімпійських іграх, Всесвітній та Всеукраїнській Універсіаді, чемпіонаті світу, Європи, Європейських іграх, етапах Кубка світу та Європи, чемпіонаті України; виконання обов'язків тренера, помічника тренера національної збірної команди України з видів спорту; виконання обов'язків головного секретаря, головного судді, судді міжнародних та всеукраїнських змагань; керівництво спортивною делегацією; робота у складі організаційного комітету, суддівського корпусу;

16) керівництво школярем, який зайняв призове місце III-IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів, II-III етапу Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт учнів - членів Національного центру «Мала академія наук України»; участь у журі III-IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів чи II-III етапу Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт учнів – членів Національного центру «Мала академія наук України» (крім третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня);

17) наявність статусу учасника бойових дій (для вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти);

18) участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під егідою Організації Об'єднаних Націй (для вищих військових навчальних закладів, закладів вищої освіти з специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти);

19) участь у міжнародних військових навчаннях (тренуваннях) за участю збройних сил країн – членів НАТО (для вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти);

20) участь у професійних та/або громадських об'єднаннях за спеціальністю (освітньою програмою);

21) досвід практичної роботи за спеціальністю (освітньою програмою) не менше п'яти років.

Україна, яка чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, а також веде роботу із практичного приєднання до Болонського процесу.

На думку представників багатьох університетів України, досить масштабним буде передбачене Болонською декларацією впровадження системи академічних кредитів, яка є аналогічною Європейській кредитно-трансферній системі. Саме її розглядають як засіб підвищення мобільності студентів щодо переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмами післядипломної освіти в умовах цифрової трансформації. Система кредитів слугує багатоцільовим інструментом визнання та мобільності, засобом реформування навчальних програм, а також засобом передачі кредитів вищим навчальним закладам інших країн, що не заважає наявності в цих країнах власних або вузівських кредитних систем. Важливим моментом упровадження кредитної системи є можливість обліку всіх досягнень студента, а не тільки навчального навантаження, наприклад участі в наукових дослідженнях, конференціях, предметних олімпіадах тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок

У зв'язку із новими вимогами до акредитації ОНП та спеціальностей чекаємо на нові ліцензійні умови для викладачів. Оскільки дотримуючись нових ліцензійних умов можливо розвиватися в сучасних умовах цифрової трансформації суспільства. Під час визначення досягнень у професійній діяльності науково-педагогічного (наукового) працівника можуть зараховуватися досягнення за попередніми місцями роботи, п'ятирічний строк може продовжуватися на час перерви в роботі з об'єктивних причин (соціальна відпустка, призов/мобілізація на військову службу чи військова служба за контрактом, тривала хвороба тощо). Це все сьогодні. Сподіваємось, що нові перспективи для ЗВО та розвитку їх викладацького складу будуть більш адаптивними та варіативними.

Список літератури

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Парсяк К.В. Управління якістю освітніх послуг у вищих навчальних закладах: дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Херсон. 2014.
4. Дмитрів А.Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу. Видавництво Львівської політехніки, 2010. URL: <http://vlp.com.ua/node/6690>
5. Кратт О.А., Доровских Г.П. Кваліфікація поняття «послуги вищої освіти» у контексті маркетингової доктрини. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 3 (65). С. 133-140.
6. Лебедева О.А. Послуги: сутність і класифікація. *Вісник Донецького Національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*. 2008. № 4 (40). С. 146-153.
7. Остафійчук Я.В. Підходи до класифікації послуг у контексті формування системи управління сферою послуг. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: <http://www.econpmu.nauka.com.ua/?op=1&z=892>.
8. Попов Е.Н. Услуги образования и рынок. *Российский экономический журнал*. 1992. № 6. С. 65-71.
9. Кісіль М.В. Визначення поняття забезпечення якості вищої освіти. *Гілея : науковий вісник*. 2014. Вип. 90 (11). С. 323-327.

-
10. Красильникова Е.В., Ванеркина Т.С. Оценка качества образования с учетом требований потребителей. *Экономика образования*. 2006. № 1. С. 49-54.
 11. Менеджмент качества в вузе / за ред. Ю.П. Похалкова, А.И. Чучалина. М.: Логос, 2005. 208 с.
 12. Тализін М. Проблеми якості освіти. К. : Наукова думка, 2006. 112 с.

References

1. Pro osvitu : Zakon Ukrainy (2017). [About education. Law of Ukraine] No. 2145-VIII dated 05.09.2017. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Pro vyschu osvitu: Zakon Ukrainy (2014). [About higher education: Law of Ukraine] No. 1556-VII. dated 01.07.2014. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Parsiak, K.V. (2014). *Upravlinnia iakistiu osvitnikh posluh u vyschykh navchal'nykh zakladakh*. [Quality management of educational services in higher educational institutions]. D. Sc. Thesis. 08.00.04. Kherson. Ukraine.
4. Dmytriv, A.Ya. (2010). *Kharakterystyka osoblyvostej osvitn'oi posluhy z pohliadu marketynhu*. [Characteristics of the features of educational services in terms of marketing]. Vydavnytstvo L'vivs'koi politekhniky. Available at: <http://vlp.com.ua/node/6690>.
5. Kratt, O.A., Dorovskykh, H.P. «Qualification of the concept of "higher education services" in the context of marketing doctrine». *Visnyk ZhDTU*. 2013. no. 3 (65). pp. 133-140.
6. Lebedieva, O.A. (2008). «Services: essence and classification». *Visnyk Donets'koho Natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovs'koho*. no. 4 (40). pp. 146-153.
7. Ostafijchuk, Ya.V. (2012). «Approaches to the classification of services in the context of the formation of the management system of the service sector». *Efektivna ekonomika*. no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=892>.
8. Popov, E.N. (1992). «Education services and the market». *Rossiiskij jekonomicheskij zhurnal*. no. 6. pp. 65-71.
9. Kisil', M.V. (2014). «Defining the concept of quality assurance in higher education». *Hileia: naukovyj visnyk*. issue. 90 (11). pp. 323-327.
10. Krasil'nikova, E.V., Vanerkina, T.S. (2006). Ocenka kachestva obrazovaniya s uchetom trebovaniy potrebitelej. *Jekonomika obrazovaniya*. no. 1. pp. 49-54.
11. Menedzhment kachestva v vuze [Quality management in high school] (2005). In Pokhalkova, Yu.P., Chuchalya, A.Y. (ed.). Lohos. Moscow. Russia.
12. Talyzin, M. (2006). *Problemy iakosti osvity*. [Problems of quality of education.]. Kiev. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2020 р.